

Sisältö

A. Vihreä lippu

A 3	TAIVAL KOHTI VIHREÄÄ LIPPUA - VIHREÄ LIPPU -PROJEKTIN VAIHEET
A 5	OHJELMAN KANSAINVÄLINEN TAUSTA
A 6	VIHREÄ LIPPU SUOMESSA
A 7	KRITEERIT VIHREÄN LIPUN MYÖNTÄMISELLE
A 11	MITÄ VIHREÄN LIPUN KRITEERIT KÄYTÄNNÖSSÄ TARJOITTAVAT?
A 11	1. Teema
A 12	2. Ympäristöraati ja henkilökunnan tiimi
A 17	3. Ympäristökartoitukset
A 18	4. Ympäristökuormituksen vähentäminen
A 20	5. Ympäristökasvatuksen toteuttaminen
A 22	6. Yhteistyö
A 23	7. Projektin kesto ja jatkuvuus
A 24	8. Osallistujien määrä
A 26	9. Toimintasuunnitelma
A 27	10. Raportointi
A 30	KESTÄVÄ VIHREÄ LIPPU -TASO
A 32	OHJEITA JA IDEOITA KESTÄVÄN VIHREÄ LIPPU -TASON TOIMINTAAN
A 36	HYVÄKSI HAVAITTUJA RATKAISUJA PULMATILANTEISIIN
A 40	KOKEMUKSIA KEVÄTKUMMUN KOULUSTA PORVOOSTA
A 44	LIITE 1: HAASTETTA PITKÄÄN TOIMINEILLE: OPPILAITOSTEN YMPÄRISTÖSERTIFIointi

B. Ympäristökasvatus ja osallistuminen

- B 1 **YMPÄRISTÖKASVATUS**
- B 1 YMPÄRISTÖKASVATUS JA VIHREÄ LIPPU -OHJELMA
- B 1
 - Vihreä lippu -ohjelmassa tärkeitä ympäristökasvatuksen käsitteitä
- B 4 YMPÄRISTÖKASVATUKSEN MALLEJA
- B 4
 - Jerosen ja Kaikkosen talomalli
- B 6
 - Palmerin puumalli
- B 8 VIHREÄ LIPPU -OHJELMAN KRITTEERIT JA YMPÄRISTÖKASVATUS
- B 9 LÄHTEET

- B 10 **OSALLISUUS**
- B 11
 - Osallistumisen oikeutus
- B 12
 - Keskeisiä käsitteitä
- B 13
 - Osallistumisen hyödyt
- B 14 OSALLISTUMINEN VIHREÄ LIPPU -OHJELMASSA
- B 14
 - Lasten ja nuorten osallistumisen edistäminen eri teemoissa
- B 16
 - Mitä asioita ympäristöraadissa tulisi huomioida lasten ja nuorten osallisuuden näkökulmasta?
- B 18 MENETELMIÄ LASTEN JA NUORTEN OSALLISTUMISEN TUEKSI
- B 18
 - Virittelevät menetelmät
- B 19
 - Menetelmiä lähtötason kartoitukseen
- B 22
 - Suunnittelumenetelmiä
- B 23 PÄIVÄKODIN PIHAN PARANTAMINEN LAPSUUS PIHALLA -PROJEKTISSA
- B 24 KIRJALLISUUSLUETTELO JA LÄHTEET

- B 26 **ARVIOINTI**
- B 26 TOIMINNAN ARVIOINTI VIHREÄ LIPPU -OHJELMASSA
- B 28 YMPÄRISTÖKASVATUKSESTA TYÖYHTEISÖN YHTEINEN ASIA
- B 28
 - Oppimispolut näkyviin
- B 30 YMPÄRISTÖKASVATUKSELLISTEN TAVOITTEIDEN SAAVUTTAMISEN ARVIOINTI VIHREÄ LIPPU -OHJELMASSA
- B 30
 - Viisi kysymystä ympäristökasvatuksen arviointiin
- B 32
 - Jerosen ja Kaikkosen laadullinen arviointiasteikko
- B 33 TYÖKALUJA VIHREÄ LIPPU -TOIMINNAN ARVIOINTIIN TYÖYHTEISÖN KANSSA
- B 33 TYÖKALUJA OSALLISUUDEN ARVIOINTIIN
- B 36 LÄHTEET

C. Vesi

- C 1 IHMEAINE H₂O
- C 4 PUUTE PUHTAASTA VEDESTÄ
- C 6 EI VETTÄ RANTAA RAKKAAMPAA
- C 9 MITEN KOULU TAI PÄIVÄKOTI VOI KEVENTÄÄ VESISTÖKUORMITUSTAAN?
- C 11 VESIHUOLTO SUOMESSA
- C 15 VESIKARTOITUKSEN TEKEMINEN KOULUSSA TAI PÄIVÄKODISSA
- C 17 MITEN KOULU TAI PÄIVÄKOTI VOI SÄÄSTÄÄ VETTÄ?
- C 19 NÄIN TEHTIIN: VESITEEMA TELKÄN PÄIVÄKODISSA
- C 20 NÄIN TEHTIIN: KEVÄTKUMMUN KOULUN VESIPROJEKTI
- C 21 NÄIN TEHTIIN: VIHREÄ LIPPU -PROJEKTI VIHDIRIN YHTEISKOULUN LUKIOSSA
- C 22 TOIMINTAVIHJEITÄ VESITEEMAN KÄSITTELYYN
- C 22
 - Veden ja vesiekosysteemin ominaisuuksia
- C 27
 - Veden käyttö
- C 32
 - Veteen liittyvät ympäristömuutokset
- C 35 LISÄTIEDON LUO
- C 36 LÄHTEET
- C 37 TIETOISKU 1: HAPPAMOITUMINEN
- C 38 TIETOISKU 2: REHEVÖITYMINEN

D. Energia

- D 2 MITÄ ENERGIA ON?
- D 4 ▪ Kaikki on peräisin Auringosta...
- D 4 ▪ ...ainakin melkein kaikki!
- D 4 ▪ Energia ekosysteemissä
- D 5 YKSILO JA YHTEISKUNTA ENERGIAN KÄYTTÄJÄNÄ
- D 5 ▪ Me kaikki tarvitsemme energiaa
- D 8 ▪ Energiankäyttö lisää hyvinvointia, mutta aiheuttaa ympäristöongelmia
- D 9 ENERGIAN TUOTANTO
- D 9 ▪ Miten voimalat tuottavat sähköä?
- D 9 ▪ Energiantuotanto vaikuttaa ympäristöön
- D 10 ▪ Uusiutumattomat energiavarat
- D 10 ▪ Uusiutuvat energiavarat
- D 12 ▪ Tulevaisuus vedyssä?
- D 12 ILMASTONMUUTOS
- D 12 ▪ Mikä on kasvihuoneilmiö?
- D 13 ▪ Ilmastonmuutoksen seuraukset ovat monimutkaisia
- D 14 ▪ Ilmastonmuutoksen torjuminen edellyttää kaikkien osallistumista
- D 15 MIKSI ENERGIAA KANNATTAA SÄÄSTÄÄ?
- D 16 MITEN ENERGIAA VOI SÄÄSTÄÄ?
- D 17 MITEN PÄIVÄKODEISSA KOULUISSA, JA OPPILAITOKSISSA VOIDAAN SÄÄSTÄÄ
- D 17 ENERGIAA?
 - Käytännön vinkkejä
- D 22 ENERGIAKARTOITUS
- D 22 ▪ Jaottelu auttaa hahmottamaan
- D 23 ▪ Kulutuksen kartoitus
- D 25 ▪ Asenteiden ja osaamisen kartoitus
- D 26 ELÄVÄSTÄ ELÄMÄSTÄ
- D 26 ▪ Järvikodon päiväkotit Liedossa
- D 27 ▪ Lauttasaaren ala-aste Helsingissä
- D 29 TIIVISTELMÄ
- D 31 TOIMINTAVIHJEITÄ ENERGIATEEMAN KÄSITTELYYN
- D 31 ▪ Energiaan liittyvät ilmiöt, energia maapallolla ja elävässä luonnossa
- D 37 ▪ Energian kulutus ja säästäminen
- D 48 ▪ Energiantuotannon aiheuttamat ympäristömuutokset, energialähteiden vertailu, arvokysymykset
- D 53 LÄHTEET

E. Jätteiden vähentäminen

- E 1 JÄTEASIAA
- E 1 ▪ Roskahistoriaa
- E 2 ▪ Mikä jäteongelma?
- E 2 ▪ Kaivoksia kaatopaikalla?
- E 3 ▪ Mistä jäte tulee?
- E 4 ▪ Tutkimustietoa koulujen jätteistä
- E 5 ▪ Tuotteiden elinkaari
- E 6 ▪ Kuka jätteistä huolehtii?
- E 7 JÄTEONGELMAN KIMPPUUN!
- E 7 ▪ Syntymätön roska on paras roska
- E 9 ▪ Ekotehokkuus ja kohtuullisuus
- E 12 ▪ Jätteiden lajittelu kuntoon
- E 13 ▪ Mitä lajitelluille jätteille tapahtuu?
- E 16 JÄTEKARTOITUKSEN TEKEMINEN
- E 16 ▪ Jättemittaus
- E 18 ▪ Asenteiden ja osaamisen kartoitus
- E 20 NÄIN TEHTIIN...
- E 20 ▪ Päiväkoti Sotkankoto Helsingissä
- E 22 ▪ Kuparivuoren koulu Naantalissa
- E 23 ▪ Kallion lukio Helsingissä
- E 24 TIIVISTELMÄ
- E 26 TOIMINTAVIHJEITÄ TEEMAN KÄSITTELYYN
- E 26 ▪ Elinkaari
- E 28 ▪ Jätteen välttäminen
- E 33 ▪ Uudelleenkäyttö
- E 35 ▪ Lajittelu ja kierrätys
- E 40 ▪ Linkkivinkit
- E 41 LÄHTEITÄ
- E 43 LIITE 1 MUOVIPULLON TARINA
- E 44 LIITE 2 PAPERINKIERRÄTYSJUMPAN TARINA

F. Lähiympäristö

- F 1 KATSE PINTAA SYVEMMÄLLE - MITÄ LÄHIYMPÄRISTÖ PALJASTAA
- F 2 LUONNON MERKITYKSESTÄ
- F 4 LÄHIYMPÄRISTÖSSÄ YMPÄRISTÖKASVATUKSEN PERUSTA
- F 5 YMPÄRISTÖ ON MEISSÄ
- F 7 OSALLISTUMISEN TÄRKEYDESTÄ
- F 9 ALKUKARTOITUS LÄHIYMPÄRISTÖTEEMASSA
- F 11 NÄIN TEHTIIN
- F 11
 - Päiväkodeissa arvostetaan lähiympäristöä
- F 12
 - Päiväkoti Sotkankoto - luonnossa kotonaan
- F 13
 - Koulun pihan parannusta
- F 14
 - Asfalttipiha muuttui viherkeitaaksi Pieksämäellä
- F 15
 - Lapset lähimetsän suunnittelijoina - kokemuksia Pihlajistosta
- F 17
 - Metsäteema kaupunkikouluissa
- F 18 KIRJALLISUUTTA
- F 19 TOIMINTAVIHJEITÄ JA JOHTOLANKOJA
- F 20
 - (Lähi)luontoa kokemaan
- F 28
 - Lähiluonnon tutkiminen ja vaaliminen
- F 34
 - Lähiympäristöä, rakennettua sellaista
- F 48
 - Luontoon ja retkelle
- F 53
 - Kirjallisuutta vinkkiosaan
- F 55 LIITE 1: LISÄOHJEITA JA ESIMERKKEJÄ LÄHIYMPÄRISTÖTEEMASTA

G. Kestävä kulutus

- G 2 KESTÄMÄTÖN KULUTUS
- G 2
 - Kulutus ennen ja nyt
- G 3
 - Kulutus kuluttaa ympäristöä
- G 6
 - Lapsikuluttajat ja lapsityövoima
- G 9
 - Onnea ei voi ostaa
- G 10 MITEN SAADA KULUTUKSESTA KESTÄVÄMPÄÄ?
- G 10
 - Kulutuksen uusi suunta: vähennetään ja suunnataan toisin
- G 11
 - Ekotehokkuuden mittareita ja oppimisen työvälineitä
- G 14
 - Kohtuus kaikessa
- G 15
 - Kierrättäminen ja uudelleenkäyttö
- G 15
 - Ympäristömerkit auttavat valinnassa
- G 19
 - Luomua ja lähiruokaa
- G 21
 - Reilu kauppa
- G 22 MITÄ KOULU TAI PÄIVÄKOTI VOI TEHDÄ KULUTUSONGELMALLE?
- G 22
 - Kulutuskartoituksen tekeminen koulussa tai päiväkodissa
- G 23
 - Hankalat hankinnat ja niihin vaikuttaminen
- G 27
 - Vinkkejä hankintoihin
- G 34
 - Näkökulmia kasvatukseen
- G 40 TOIMINTAA! VIHJEITÄ KESTÄVÄ KULUTUS -TEEMAN KÄSITTELYYN
- G 41
 - Kulutuksen ympäristövaikutusten hahmottaminen
- G 43
 - Kulutuksen kohtuullisuus
- G 52
 - Kulutuksen uudelleen suuntaaminen
- G 58
 - Kertaukseen avuksi
- G 60
 - Linkkivinkkejä
- G 62 LIITE 1: JOIDENKIN TUOTTEIDEN ARVIOITU MATERIAALIPANOS
- G 63 LIITE 2: KULUTUSKARTOITUS - OPINTOKESKUSTEN MALLI

H. Yhteinen maapallo

- H 2 YHTEINEN MAAPALLO - YHTEISET ONGELMAT
- H 2 ▪ Johdatus teemaan
- H 3 ▪ Köyhyys - monimutkainen ongelma
- H 6 ▪ Maailmanlaajuiset ympäristöongelmat
- H 13 ▪ Terveudeksi!
- H 15 ▪ Oikeutta ihmisille!
- H 18 ▪ Maailmankaupan kiemuroita
- H 19 ▪ Kehitysmaat ja kehitysyhteistyö
- H 22 ▪ Iloisia tarinoita kehittyvästä maailmasta
- H 24 ▪ Kirjallisuutta
- H 24 ▪ Lähteitä verkossa

- H 25 YHTEINEN MAAPALLO - TEEMAN KÄSITTELY KOULUTYÖSSÄ
- H 25 ▪ Laajan teeman laidat
- H 26 ▪ Kolme rajausta
- H 30 ▪ Yhteinen maapallo ja OPS
- H 31 ▪ Teeman aiheet ja kestävä kehityksen osa-alueet
- H 32 ▪ Kartoittamisella alkuun
- H 33 ▪ Toimintasuunnitelma ja tavoitteiden asettelu
- H 35 ▪ Yhteistyöllä vaikuttavuutta
- H 39 ▪ Ahdistavat asiat opetuksessa
- H 40 ▪ Kirjallisuutta
- H 40 ▪ Lähteitä verkossa

- H 41 VINKKEJÄ TOIMINTAAN
- H 41 ▪ Tutustutaan kehitysmaihin
- H 46 ▪ Ympäristökysymykset
- H 49 ▪ Köyhyys
- H 51 ▪ Ihmisoikeudet, koulutus ja tasa-arvo
- H 53 ▪ Terveys
- H 54 ▪ Yhteinen maapallo
- H 60 ▪ Me voimme tehdä
- H 62 ▪ Lähteitä
- H 62 ▪ Materiaaleja verkossa